

25.02.2016
BSKE loeng

Kristina Jõekalda
EKA kunstiteaduse dekanaat

Keskaegne arhitektuuripärand kui baltisaksluse sünonüüm

19. sajandi alguses ilmusid kodumaa muististe sarjad, gravüürid. Nt **Karl von Ungern-Sternberg**ilt.

Ta tootis mahuka sarja, mida küll albumina välja ei antud.

Wilhelm Siegfried Stavenhagen – Album Baltischer Ansichten 1866-67.

1826 andis tsaar välja ukaasi, mis keelas vanade ehitiste põhjendamatu lammutamise jms. Juba Rootsi ajal oli esimesi muinsuskaitseilisi ilminguid, kuid peamine muutus toimus siiski 19. sajandil.

Võtmeküsimus on selles, kuidas pärandist sai baltisaksluse nurgakivi.

Erbe / heritage – need terminid tulid käibele 18. sajandi lõpus / 19. sajandi alguses.

Eelnevad ajastud on kõige paremini esil arhitektuuri vahendusel. See on kättesaadavam kui arhiivid, raamatud, muuseumid.

Tekkisid seltsid:

Õpetatud Eesti Selts 1838

Eestimaa Kirjanduse Ühing 1842

Saaremaa Uurimise Selts 1865

Pärnu Muinasuurimise Selts 1895

jt.

Mida rohkem baltisakslased seostasid pärandit endaga, seda vähem huvitas see eestlasi ja eestivenelasi.

Pärast 1918. aastat olukord muutus. Siis olime ise pärandi omanikud.

Saksamaa linnades ja Riias lammutati rohkem linnamüüri ja torne kui meil. Suhteline vaesus tuli jälle kasuks.

NB! Goethe on pühendanud essee Strasbourgi katedraalile.

Gootika kui saksa stiil.

1820-40 Oleviste kiriku restaureerimine. See oli esimene stiilipuhas restaureerimine. Eeskujuks oli Kölni katedraal. Romantismi aeg. Tuhast tõusmine sobis hästi tolle aja romantilise alatooniga. Marienburgi (Malbork) kindlus oli ka Oleviste kiriku taastamisel eeskujuks.

Oleviste puhul lähtuti tõetruudusest. Esimene süsteemse restaureerimise näide. Samas spetsialiste tööde läbiviimisel eriti polnud. Tegijad polnud restauraatorid.

Esimene sarnane näide Lätist on aastast 1845 – Riia Suurgilid hoone, Münstersaal.

Oleviste kogudus omakorda innustas Narva Hermanni kindluse, Niguliste kiriku, Toomkiriku,

Dominiiklaste kloostrid, Haapsalu toomkiriku, tsistertslaste kloostrid jt restaureerimist. Imaginaarsuse võit tegeliku ajaloo üle. Ajalookultus, aga samas ka täiustamine. Kinnisideestumine.

Teaduslik ja ilukirjanduslik ajalookäsitlus arenesid käsikäes. Autorid olid tihti samad.

Sakslased soovisid näha gootikas oma rahvuslikku stiili. Sellest tulenes hiljem ja neogootika populaarsus.

Baltisakslased kinnistasid oma kultuuri ja juuri siin.

Aga ka teised Euroopa rahvad eelistasid gooti stiili. Näiteks poola punane tellisgootika ja puitarhitektuur.

Otto Pius Hippius (1826-1883) eelistas romaani stiili, kuna see sobis konfessiooni tõttu. Nt Kaarli kirik (1862-82), Narva Aleksandri kirik (1879-1884).

Ajaloolane **Gotthard Hansen** (1821-1900) tõlgendas gooti stiili kui midagi Saksamaale omast. Teravkaar on küll araabia päritolu, aga alles saksa gootikas olevat see saanud täiuse.

Wilhelm Neumann (1849-1910) tõestas gooti stiili põlvnemist Saksa aladelt. Oleviste kirik oli tema arvates ehitatud preisi eeskujude järgi.

Neumanni arvates oli saksa ja baltisaksa kunsti suhe hierarhiline, lausa koloniaalne. Tal oli väga saksameelne positsioon.

Ta pidas siinset kunsti põllulilledeks, millel on ka oma sarm, samas kui päris saksa kunst on nagu roos.

Friedrich Amelung (1842-1904) hindas Tallinnat (Revalit) oma 1884. aasta kirjutises kunstipärandi poolest Baltikumi esimeseks linnaks, millest ka Saksamaal olevat üle ainult mõned, nt Nürnberg.

Siinne loodus, kliima ja maavarad tingisid teistsuguse lähenemise ehk stiililise ilme.

Näiteks paekivi kasutamine tõi endaga kaasa massiivsemad hooned. Paekivi oli kergesti vormitav, võimaldas üldse teisiti ehitada.

Aga materjal polnud ainuke otsustav faktor. Erinevad elutingimused mängisid ka rolli.

Miks siis ikkagi eesti pärand?

Tänapäeval on suund rahvusülesusele, aga enne seda peab taust olema selge.

Olid kohalikud töölised ja kohalikud materjalid.

Ajalugu pandi aga kirja baltisakslaste poolt. Eestlased tõrjuti sellest käsitlusest lihtsalt välja.

Hippius tahtis kasutada romaani stiili eeskujuna, et arendada välja uus moodne lähenemine. Tema ei ole minevikus kinni.

Jaani kiriku arhitekt **Gabler** samas on rohkem ajaloos kinni – kohalikkus, neogooti stiil.

19. sajandil kirjutasid saksa autorid suuri teoseid maailma kunsti ajaloost, seades Saksamaa, Prantsusmaa jm keskmesse ning ülejäänud Euroopa ja muu maailma perifeeriasse.

Eestlased on kirikud kiiremini omaks võtnud (luterlus jm). Linnuste varemete ja mõisadega on teine lugu.

Konspekteris Liina Steinberg